

Марія Пиней

РОСІЯНИЗМИ «ПРИМІРОМ» І «ВІДМІНА»
У ГАЗЕТНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

Проаналізовано вживання лексем «приміром» і «відміна» у періодичних виданнях. Зосереджено увагу на поясненні значень цих слів у довідковій літературі.

Ключові слова: ненормативне вживання, газетні матеріали, лексема, словники.

Проанализировано употребление лексем «примером» и «отмена» в периодических изданиях. Сосредоточено внимание на объяснении значений этих слов в справочной литературе.

Ключевые слова: ненормативное употребление, газетные материалы, лексема, словари.

The usage of lexemes «for example» and «cancel» in periodicals has been analyzed. The focus has been made on explaining the meanings of these words in reference literature.

Key words: non normative usage, newspaper materials, lexeme, dictionaries.

Постановка проблеми. Проблема мовної норми, зокрема лексичної, є однією з найактуальніших проблем сучасної лінгвістичної науки. Особливої уваги потребує газетна мова. Газетне слово звернене до численної аудиторії, тож воно повинно бути продуманим, доречним, точним. «Точність слововживання в однаковій мірі потрібна для всіх газетних жанрів — і для замітки, і для статті, і для фейлетону, і для нарису» [14, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На мовленнєвих неточностях акцентують у своїх працях Б. Антоненко-Давидович, І. Вихованець, М. Волощак, К. Городенська, П. Дудик, Н. Непийвода, О. Пономарів, О. Сербенська та ін. Зокрема, Б. Антоненко-Давидович звертає увагу на слова, «потрібні для точного відтворення думки, слова, що поширюють наші мовні можливості» [1, с. 31].

Формулювання цілей статті. Ставиться за мету проаналізувати приклади вживання лексем «приміром» і «відміна» на сторінках періодичних видань.

Виклад основного матеріалу. Під впливом російської мови журналісти часто неправильно вживають мовні одиниці. На це важливо звертати їхню увагу, бо, як писав І. Франко, «тільки виска-

зання слабих сторін в однім ділі може поправити автора на другий раз» [13].

Ось приклади із газетних публікацій: «...приміром, зовсім недавно в профспілкову організацію МВС звернувся колишній працівник...»; «Чого, приміром, коштували державному бюджету плани колишнього заступника міністра...»; «Як не дає вона людям у погонах і гарантій правової захищеності, приміром, від народних депутатів...» (Дзеркало тижня. — 2007. — 23 черв.); «...відраховують від єдиного податку, приміром, у Києві...»; «Та й чи обов'язково залучення приватника є запорукою реформування? Приміром, у Комсомольську...» (Дзеркало тижня. — 2007. — 30 черв.); «У в'язницях і колоніях утримуються десятки тисяч в'язнів, які скоїли нетяжкі злочини. Приміром, крадіжки незначних сум...» (Дзеркало тижня. — 2007. — 7 лип.); «Несмачною їжа може видаватися, приміром, дітям...»; Зайнятися, приміром, аутотренінгом...»; «Можна, приміром, виділити малюкові його безпечну зону...»; «Дитина, приміром, може погано їсти...» (Дзеркало тижня. — 2009. — 7 берез.); «Приміром, нині медична сестра... отримує 764 гривні» (Експрес. — 2007. — 22 листоп.); «От, приміром, нині в Одесі, Дніпропетровську, Вінниці, Львові підвищили ціну на хліб», «...якщо ви працювали, приміром, головою держзакупівель...» (Експрес. — 2008. — 24 січ.); «Як, приміром, відрізнити український огірок від «заморського»?»; «Приміром, допустима норма алкоголю в крові...» (Експрес. — 2010. — 6 трав.).

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» (кер. вид. проекту: П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак) [3, с. 888], «Словник синонімів української мови» [10, т. 1, с. 918] та одинадцятитомний «Словник української мови» [11, т. 7, с. 672] «приміром» подають із позначкою «розмовне», а у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (укладач В. Бусел) пояснено, що «приміром» — це «те саме, що наприклад» [2, с. 1122], але без позначки «розмовне», отже, як літературне слово, правильне. Хоча ще у 30-х рр. ХХ ст. І. Огієнко на сторінках «Рідної Мови» писав, що «приміром» неправильно, правильно «наприклад» [7], не «примір», а «приклад» [8]. Він пояснював: «Великоукраїнська літературна мова тепер зовсім уже не вживає... «примір», знає тільки «приклад, зразок, взірець»; так само вживає лише «наприклад», а не «напримір» чи «приміром» [6].

«Приміром» — росіянізм, який вкоренився в українській мові. І введення цього слова у словники, на нашу думку, тільки заплутує читачів. Хтось зауважить позначку «розмовне», а хтось на неї не зверне уваги, стверджуючи: слово є у словнику, отже, воно правильне. Вважаємо, що ненормативні слова не треба вводити у словники, навіть із цією позначкою. Бо так під прикриттям «розмовного» у словники української літературної мови можна ввести велику кількість ненормативних одиниць, зокрема росіянізмів, лайливих і вульгарних слів та висловів.

Отже, замість «приміром» треба вживати «наприклад»: «Вчора, наприклад, зовсім гарний і сухий був день» (Леся Українка) [10, т. 1, с. 918]; «Ви забуваєте ще другу любов поетів, наприклад, любов Данте до Беатріче...» (Леся Українка); «Бувають такі дні, коли ви працюєте менше, наприклад, зимою, отоді беріть у руки книжки...» (Г. Тютюнник) [11, т. 5, с. 160—161].

У наведених реченнях із газет правильно писати: «...наприклад, зовсім недавно в профспілкову організацію МВС звернувся колишній працівник...»; «Чого, наприклад, коштували державному бюджету плани колишнього заступника міністра...»; «Як не дає вона людям у погонах і гарантій правової захищеності, наприклад, від народних депутатів...»; «...відраховують від єдиного податку, наприклад, у Києві...»; «Та й чи обов'язково залучення приватника є запорукою реформування? Наприклад, у Комсомольську...»; «У в'язницях і колоніях утримуються десятки тисяч в'язнів, які скоїли нетяжкі злочини. Наприклад, крадіжки незначних сум...»; «Несмачною їжа може видаватися, наприклад, дітям...»; «Зайнятися, наприклад, ауто-тренінгом...»; «Можна, наприклад, виділити малюкові його безпечну зону...»; «Дитина, наприклад, може погано їсти...»; «Наприклад, нині медична сестра... отримує 764 гривні»; «От, наприклад, нині в Одесі, Дніпропетровську, Вінниці, Львові підвищили ціну на хліб»; «...якщо ви працювали, наприклад, головою держзакупівель...»; «Як, наприклад, відрізнити український огірок від «заморського»?»; «Наприклад, допустима норма алкоголю в крові...».

У газетах простежуємо використання скалькованої з російської мови лексеми «відміна»: «15—16 жовтня Венеціанська комісія дасть свій висновок щодо відміни Конституційної реформи України 2004 року» (День. — 2010. — 6 жовт.); «...тому що відміна попередньої

угоди веде за собою відміну подальших»; «Денонсувати харківські угоди можна, проте навряд чи нинішня влада піде на їх відміну» (День. — 2011. — 27 квіт.).

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (укладач В. Бусел) зазначено, що «відміна» — це «1. Інший вид якогось предмета, явища, речовини і т. ін.; різновидність, варіант. 2. Річ, що відрізняє певний предмет, явище тощо від іншого... 3. Зміна, переміна чого-небудь. 4. *рідко*. Те саме, що скасування...». На підставі цього можна стверджувати, що «відміна» і «скасування» — це, як пише словник, «те саме» (з позначкою *рідко*) [2, с. 174]. Не зрозуміло лише, які випадки охоплює позначка «рідко». Адже у цьому ж словнику також подано: «прокурор ставить перед вищим судом питання про відміну або зміну незаконного і необґрунтованого вироку» [2, с. 1172]; «відміна непрямого оподаткування» [2, с. 341]; «до відміни кріпосного права» [2, с. 204]; «відміна застарілої угоди, договору» [2, с. 287]; «доручення брокера, яке діє до моменту його виконання або відміни» [2, с. 172].

Російсько-український словник лексему «отмена» перекладає як «скасування», а «отменять» — «скасовувати» [9]. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (укладач В. Бусел) пояснює: «скасовувати» — «1. Визнавати, оголошувати що-небудь недійсним, незаконним; анулювати; 2. Те саме, що ліквідувати» [2, с. 1328]. Також у цьому словнику читаємо: «скасовувати, ліквідувати (державу й т. ін.)» [2, с. 1278], «ліквідувати постанову» [2, с. 616], «скасовувати (про політичний лад, уряд і т. ін.)» [2, с. 875]. У «Словнику синонімів української мови» зазначено, що «ліквідувати» — «(припиняти діяльність якої-небудь організації, установи, закладу, підприємства, дію угоди тощо), знищувати, скасовувати...» [10, т. 1, с. 773]. Чи правильно «скасовувати» і «ліквідувати» вживати як синоніми?

У російській мові є «отменять» і «ликвидировать», а в українській — «скасовувати» і «ліквідувати», відповідно «скасування» і «ліквідація». О. Пономарів пояснює, що «під впливом рос. *отменять* недоречно вживають в українській мові слово *відмінити* (*відмінювати*), яке означає «робити щось або когось іншим, змінювати... На позначення поняття «визнавати, оголошувати щось недійсним, незаконним, припиняти дію чогось» використовуємо

слово *скасовувати* та його похідні: *скасовувати (скасувати) закон, указ, вирок, заняття* тощо» [5, с. 45—46]. Наприклад: «скасовувати кріпацтво» [3, с. 1063]; «скасовувати договори і акти» [11, т. 9, с. 255]; «скасувати рішення» [10, т. 2, с. 622]; «акцію скасовано» [4, с. 358]. «Ліквідувати» — це: «1. Припиняти діяльність (закладу, підприємства, установи тощо). Доводити що-небудь до кінця з метою позбутися чогось, розрахуватися з ким-, чим-небудь і т. ін. 2. Припиняти існування, знищувати що-небудь; позбуватися, усувати. Фізично знищувати кого-небудь; убивати» [2, с. 619]; «Припиняти / припинити діяльність, існування і т. ін. чого-н... Фізично знищувати, припиняти діяльність...» [3, с. 505]; «1) припиняти діяльність чого-небудь; 2) знищення кого-, чого-небудь» [12, с. 413]. Наприклад: «ліквідувати установу, ліквідувати посаду, ліквідувати банду, ліквідувати недоліки, перешкоди ліквідовано, ліквідація тресту, ліквідація неписьменності» [3, с. 505]; «ліквідувати німецьку владу» [10, т. 1, с. 773].

Отже, на позначення «визнавати, оголошувати щось недійсним, незаконним, припиняти дію чогось» [5, с. 45—46] правильно вживати «скасування (скасовувати)», а не «відміна (відмінювати)» чи «ліквідація (ліквідувати)», як подано у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (укладач В. Бусел) [2, с. 2, 172, 204, 287, 341, 616, 1172]: «зміна або скасування попередньої домовленості, угоди внаслідок зміни обставин»; «доручення брокеру, яке діє до моменту його виконання або скасування»; «скасування кріпосного права»; «скасування застарілої угоди, договору»; «скасування непрямого оподаткування»; «скасувати постанову»; «питання про скасування або зміну незаконного і необґрунтованого вироку». У значенні «припиняти діяльність чого-небудь; знищення кого-, чого-небудь» [12, с. 413] треба вживати «ліквідувати (ліквідувати, ліквідація)», а не «скасовувати» [2, с. 875, 1278]: «ліквідувати політичний лад, уряд», «ліквідувати державу».

У наведених реченнях із газет замість «відміни» (за значенням російською — «отменять»; «визнавати, оголошувати щось недійсним, незаконним, припиняти дію чогось» [5, с. 45—46]) потрібно писати «скасування». Отже, правильно: «15—16 жовтня Венеціанська комісія дасть свій висновок щодо скасування Конституційної реформи України 2004 року»; «...тому що скасування попередньої угоди

зумовлює скасування подальших»; «Денонсувати харківські угоди можна, проте навряд чи нинішня влада дозволить їх скасувати».

Висновки. На підставі зазначеного можемо зробити висновок:

1. Правильно вживати «наприклад», а не скальковане з російської мови «приміром»; 2. У значенні «визнавати, оголошувати щось недійсним, незаконним, припиняти дію чогось» треба вживати «скасовувати», а на позначення «припиняти діяльність чого-небудь; знищення кого-, чого-небудь» — «ліквідувати», а не росіянізм «відміняти».

Зважаючи на важливість, порушена проблема дотримання лексичної норми в газетних матеріалах потребує подальших досліджень.

1. *Антоненко-Давидович Б.* Як ми говоримо / Борис Антоненко-Давидович. — К. : Либідь, 1991. — 256 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. — 1735 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [кер. вид. проекту: П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак]. — К. : Дніпро, 2009. — 1332 с.
4. *Караванський С.* Російсько-український словник складної лексики / Святослав Караванський. — К. : ВЦ «Академія», 1998. — 712 с.
5. *Пономарів О.* Культура слова: Мовностилістичні поради : [навч. посіб.]. — [2-ге вид., стереотип.] / Олександр Пономарів. — К. : Либідь, 2001. — 240 с.
6. Рідна мова. — 1933. — Ч. 5. — С. 183—184.
7. Рідна мова. — 1936. — Ч. 7. — С. 298.
8. Рідна мова. — 1936. — Ч. 12. — С. 563.
9. Русско-украинский словарь : [в 3 т.]. — [2-е изд.] — К. : Глав. ред. Укр. Сов. Энциклопедии, 1980—1981. — Т. 2. — С. 392.
10. Словник синонімів української мови : [у 2 т.] / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. — К. : Наук. думка, 1999—2000.
11. Словник української мови : [в 11 т.]. — К. : Наук. думка, 1971—1980. — Т. 1—11.
12. Сучасний словник іншомовних слів / [уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. — К. : Довіра, 2006. — 789 с.
13. *Франко І.* Лист до В. С. Давидяка / Іван Франко // Зібрання творів : [у 50 т.] / Іван Франко. — К. : Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 8.
14. *Ярмоленко Т.* Стиль і мова газети / Тетяна Ярмоленко. — К. : Вид-во політичної літератури України, 1965. — 120 с.